

либерализъм и неоаристотелизъм Джон Ролс: "В едно общество може да има и неразумни, ирационални и дори налудничави доктрини. Тогава проблемът е те да бъдат неутрализирани по такъв начин, че да не подкопават единството и справедливостта на обществото". Само чрез хладнокръвното рационализиране може да се противодейства на ирационално-тоталитарните внушения, които апелират към познанието ни за добро и зло и към чувството за справедливост у хората, според които човек може да бъде единствено и само симпатизант и гласоподавател на една-единствена политическа сила и единствено и само войнстващ враг на всички останали. Онези, които ни внушават, че има само *едно* правилно понятие за *добро и зло*, само *една справедливост*, само *една истина* и че - на всичко отгоре! - тя се въплъщава *не в една религия, както са убедени всички вярващи хора, независимо от изповеданието им, а в една политическа партия, възникнала в България през 1997 г. и персонафицирана в едно богоравно лице*, нямат нищо общо с разума, рационалността и рационализма. Те просто си създават своята неототалитарна квази-религиозна секта. Ако наистина искаме гражданско общество, подобни секти не ни трябват. Необходими са други неща.

Специално за апелиращите към понятието за добро и злото и към истината трябва да напомним, че Аристотел прекрасно е обосновал и в "Политика", и в "Никомахова етика", че гражданските добродетели са различни от общочовешките етически добродетели и че в политиката не могат да се намесват верските въпроси. В противен случай би бил идеолог на тоталитаризма. А всъщност неговият идеал е политейята.

Платон

ПЛАТОН ПОЗДРАВЯВА РОДНИНИТЕ И СЪМИШЛЕНИЦИТЕ НА ДИОН (Седмо писмо)*

7, 323d

Писахте ми, че трябва да смятам вашите възгледи за същите, които имаше и Дион, и ме приканвахте да се присъединя към вас, доколкото ми е възможно, и с дело, и с думи. Аз пък обещавам, че ще участвам, ако имате същото мнение и желание като него, ако пък не - че често ще ви съветвам. Какъв беше неговият начин на мислене и желанието му, бих могъл да кажа почти без предположение, а като ясно знание. Когато пристигнах в Сиракуза първия път, на възраст почти 40 години, Дион беше на възрастта, която сега е навършил Хипарин, и до края на живота си запази мнението, което имаше тогава - да мисли, че сиракузците трябва да са свободни, като живеят според най-добрите закони. Така че няма нищо удивително, ако някой от боговете е сторил така, че и той [Хипарин] да стане съмишленик на Дион в същото мнение за държавната уредба. По какъв начин се породило то, е твърде достойно да чуе и млад, и стар и аз ще се опитам да ви го разкажа от самото начало, понеже сега му е времето.

Когато бях млад, с мен се случи същото като с мнозина други: мислех, веднага щом стана господар на самия себе си, да се заема с въпросите за благо на полиса. Изпречиха ми се следните обстоятелства, свързани с държавната власт. Тъй като тогавашното държавно устройство бе хулено от мнозина, станала промяна и начело на промяната, като управници застанаха 51 мъже - 11 в града и 10 в Пирей - и едните, и другите трябваше да се грижат и за агората, и за работите в града - а 30 от

* Редакцията има удоволствието да представи за пръв път на български език Седмото писмо на Платон в превод на Стоян Терзийски.

всички тях станаха архонти автократори. Понеже се случи така, че някои от тях бяха мои роднини и познати, те веднага започнаха да ме канят уж като за подобаващи дела. Заради младостта си не усетих нищо необикновено и мислех, че те ще управляват полиса, като го водят от несправедлив към справедлив начин на живот, така че усърдно насочих ума си към това какво правят. А понеже в действителност виждах, че за кратко време тези мъже направиха така, че предишното устройство на полиса да изглежда като изработено от злато - освен другото и възрастния Сократ, любим за мен човек, за когото почти с пълна увереност мога да кажа, че е най-справедлив от тогавашните хора, го прашаха заедно с други при някакъв гражданин, за да го накарат насила под страх от смъртно наказание, ще не ще, да участва в делата им, а той не се подчиняваше и пое риска да изтърпи всичко пред това да стане съучастник в безчестните им дела. Та като забелязах всички тези неща, а и други, и то не малки, не ги изтърпах и се оттеглих от тогавашните злини. Не след дълго и 30-те, и цялото тогавашно устройство на полиса пропаднаха и отново, макар и по-бавно, все пак взе да ме тегли желанието за занимание с държавните дела. И в онази обстановка, тъй като беше смутна, ставах много неща, от които човек би бил недоволен. Нямаше нищо удивително в това при промени да стават прекомерни отмъщения срещу някакви врагове. Все пак впрочем завърналите се тогава изгнаници бяха много снисходителни. По някаква случайност пък някои влиятелни в града хора призовават пред съда нашия приятел Сократ, като повдигат срещу него най-богопротивно обвинение и подобаващо от всички хора най-малко на него, понеже едни го обвиниха в непочитане на боговете, а други го признаха за виновен и убиха човека, който не пожела да бъде съучастник в безбожните дела от онова време, свързани с един от приятелите на тогавашните бегълци, когато те търпяха беда като изгнаници. На мен, тъй като наблюдавах тези неща и хората, занимаващи се с държавните работи, а и законите и нравите, колкото повече обмислях и достигах напреднала възраст, толкова по-трудно ми изглеждаше това държавните дела да се управляват правилно, защото е невъзможно човек да прави това нито без приятели, нито без верни съмишленици, каквито бе трудно да бъдат намерени, тъй като полисът ни вече не беше устроен в нравите и обичаите на предците, а и беше невъзможно лесно да се спечелят нови. Писаните закони и нравите се разрушаваха и допринасяха удивително много, щото аз, който в началото бях изпълнен със силен стремеж за

занимание с общите дела, като гледах към тези неща и виждах, че се носят в пълен безпорядък, накрая да изпитам световъртеж и да се откажа от обмислянето как би могло да стане по-добре и за същите тези дела, и за цялата държавна уредба, а от друга страна все да чакам подходящ случай за действие и накрая да помисля за всички сегашни полиси, че до един са управлявани зле, тъй като състоянието на законите им е почти неизлечимо без удивителна подготовка и някакъв щастлив случай. Бях принуден да говоря публично, като възхвалявах правилната философия, понеже тя прави възможно да се съзрее всичко, което е справедливо и за държавата, и за отделните хора [и твърдя], че злините за човешките родове не ще имат край, преди или родът на правилно и истински философстващите да встъпи в държавната власт, или родът на властващите в полисите да започне да философства по силата на някаква божествена участ.

С това разбиране дойдох в Италия и Сицилия за първи път. След като пристигнах, така нареченият блажен живот, изпълнен с италиански и сиракузки гошавки, ни най-малко не ми се понрави - да живея, като два пъти на ден се пресищам и никога не спя сам нощем, а и всички други привички, които следват този начин на живот, защото поради тези нрави никой от поднебесните хора никога не би могъл с усърдие още от младини да стане разумен - не ще бъде под властта на толкова удивителна природа - и дори никога не би поискал да бъде умерен. Същото разсъждение би било в сила и за останалите добродетели и никой полис не би могъл да се успокои в някаква законност, ако мъжете смятат, че трябва да изразходват всичко за излишества, а от друга страна пък мислят, че трябва да бъдат лениви във всичко, освен в гошавки, пирове и изтощителни любовни наслади. Неизбежно е тези полиси не-престанно да сменят тирании, олигархии и демокрации, а властниците в тях да не търпят, дори и да чуват думите справедливо и равноправно държавно устройство.

Като обмислях освен предишните и тези неща, се отправих към Сиракуза - може би случайно, а в действителност изглежда, че тогава някой демон изкусно поставяше начало на сега вече случилите се с Дион и Сиракуза нещастия, а ме е страх да не би и на още повече, ако сега, когато за втори път ви давам съвети, не ме послушате. Та защо казвам, че тогавашното ми пристигане в Сицилия е станало начало на всичко? След като се сблизих с тогава младия Дион, се изложих на риска, като му съобщавах със слова нещата, които по мое мнение са най-

326

327

добри за хората, и го съветвах да ги прави, да не забелязвам, че скрито от самия себе си подготвях по някакъв начин бъдещо събаряне на тиранията. Така беше, защото Дион, който беше много схватлив и за останалите неща, и за тогава изречените от мен слова, се вслуша така проникателно и усърдно, както никой младеж, когото някога съм срещал, и обикнал добродетелта повече от насладата и останалите видове изнеженост, пожела през остатъка от живота си да живее различно от мнозинството италийци и сицилийци. Заради това той заживя по начин, ненавистен за хората, които живееха според тираническите обичаи, чак до смъртта на Дионисий.

След това Дион помисли, че този начин на мислене, който сам той прие с помощта на правилните слова, може да се породи не само у самия него, и като наблюдаваше, започна да забелязва, че той се проявява и у други, не у мнозина, а у някои. Затова той помисли, че с помощта на боговете е възможно Дионисий да стане един от тях, и че щом това бъде постигнато, би било невъзможно неговият живот и този на останалите сиракузци да не стане блажен. Освен това Дион реши, че трябва на всяка цена възможно най-бързо да отиде в Сиракуза като участник в тези неща, понеже помнеше колко лесно моето общуване с него постигна това той да пожелае най-красивия и добър живот, и ако постигне това и у Дионисий, както се захвана, имаше големи надежди да устрои блажен и истинен живот в цялата страна без кланета, убийства и досега случилите се злини. След като Дион правилно обмисли тези неща, убеди Дионисий да прати да ме поканят и сам чрез пратеници молеше на всяка цена възможно най-бързо да отиде, преди някои други да се срещнат с Дионисий и да го отклонят от най-добрия към друг вид живот. С тези думи ме молеше, ако и да са доста дълги за казване. Какви по-подходящи случаи да чакаме, казваше, от явилите се сега по волята на боговете? Изброяваше и властта над Италия и Сицилия, и собственото си влияние в нея, и младостта на Дионисий, и колко силно желание за философия и образованост има, и колко лесно собствените му племенници и роднини могат да бъдат подтикнати към разума и живота, за които винаги говоря, и колко способни са те да подбудят и Дионисий, така че ако изобщо е възможно, то тъкмо сега изцяло ще се изпълни надеждата за това едни и същи хора да бъдат философи и управници на големи държави. Та тези бяха увещанията и много други подобни на тях, а моята мисъл какво може да се случи с младежите бе обзета от страх, понеже желанията им са

буйни и често се обръщат срещу самите себе си. Що се отнася до душата на Дион обаче, знаех, че по природа правят му е устойчив и вече е на средна възраст. По тази причина обмислях и се колебаех дали трябва да замина и да го послушам или как, но все пак надделя това, че трябва да отида и че ако човек изобщо някога се захване да изпълни замислите си за законите и държавното устройство, то и сега трябва да се направи опит, понеже ще съм постигнал в достатъчна степен всички блага, ако убедя само едного.

С тази нагласа и с тази смелост тръгнах от Атина не както предполагаха някои, а защото се срамувах най-вече от самия себе си да не би някога в собствените си очи да изглеждам, че от край до край съм само някакъв празнословец, а никога да не се захвана охотно за някакво дело, от друга страна, че ще се изложа на опасността на първо място да извърша предателство срещу приятелството и дружбата по гостоприемство с Дион, който наистина е попаднал в големи опасности. Та било че пострада нещо, било че прогонен от Дионисий и от останалите си врагове, дойде при мен като беглец и ме запита с думите:

"Платоне, идвам при теб като беглец, който, за да се защити от враговете, не се нуждае от хоплити, нито има нужда от конници, а се нуждае от слова и убеждение, чрез което разбрах, че най-вече ти можеш, като подбуждаш млади мъже към доброто и справедливостта, всеки път да ги довеждаш до приятелство и взаимна дружба. Поради нужда от тези неща, доколкото зависи от теб, сега съм тук, след като изоставих Сиракуза. Моята участ ти носи по-малък укор, но как философията, която все възхваляваш и твърдиш, че е непочитана от останалите хора, да не бе предадена сега заедно с мен, доколкото е зависело от теб? Ако случайно живеех в Мегара, несъмнено щеше да ми дойдеш на помощ за това, за което те призовавах, или щеше да смяташ себе си за най-лош от всички хора, а сега, мислиш ли, че ще избегнеш славата на непочтен човек, като виниш дължината на пътуването, големината на плаването и усилието? Не, няма да успееш."

Та след като бъдат казани тези думи, какъв достоен отговор ще имам за тях? Никакъв. Дойдох съгласно с разума и справедливо, доколкото е възможно [изобщо] за човек, като заради това изоставих собствените си занимания, които далеч не са недостойни, и отидох под властта на тирания, която явно не подобава нито на моите слова, нито на мен. С идването си се оневиних пред Зевс Ксений и останах безукорен пред участта на философа, която щеше да бъде опозорена, ако малодушно и

страхливо се посрамех.

c След като пристигнах - понеже не бива да говоря надълго - намерих обкръжението на Дионисий пълно с раздор и клеветници на Дион пред тиранската власт. Доколкото можех, го защитавах, но бях способен на малко и приблизително на четвъртия месец с обвинения, че Дион заговорничи срещу тиранската власт, Дионисий го натовари на малко корабче и го прогони позорно. След това всички приятели на Дион се уплашихме да не би да накаже някого по обвинение за съучастие в заговора на Дион, а в Сиракуза плъзна някаква мълва за мен, d че съм бил наказан от Дионисий със смърт като виновник за всичко случило се тогава. Той пък, понеже усещаше, че всички сме в такова разположение на духа, а се опасяваше да не би страховете да ни тласнат към твърде опасни за него действия, приемаше всички любезно и ме увещаваше и подканваше да не се боя. По всякакъв начин ме молеше да остана, понеже не печелеше нищо от бягството, а напротив, от оставането ми, и затова усърдно се преструваше, че ме моли. Знаем, че молбите на тираните са примесени с принуждения: той изкусно ми пречеше да отплавам, като ме отведе в акропола и ме настани да живея там, откъдето вече нямаше да ме изведе никой капитан на кораб, камо ли пък щом Дионисий забраняваше, освен ако той лично не заповядаше чрез пратеник да ме откарат. Нито търговец, нито управител на изходите от страната щеше да ме забележи, че отпътувам сам, без да ме залови и пак да ме откара право при Дионисий, особено след като вече пък бе разгласено обратното на предишния слух - че Дионисий удивително много цени Платон. А то как беше? Разказвам ви това, понеже трябва да казвам истината. С течение на времето, от една страна, той все повече ме ценеше поради сближаването, присъщо на привичката и навика, а от друга страна, искаше да хваля самия него повече от Дион и главно - да го смятам за приятел повече, отколкото Дион. Беше удивително честолобив в това. Станеше ли така, ако наистина ставаше, щеше да бъде най-добре, но в действителност той не се решаваше, като научаваше и слушаше моите слова, свързани с философията, да се сближи с мен и да ми стане ученик, да не би някак да бъде обвързан и Дион да се окаже успял във всичко. Аз изтърпях всичко, като запазвах първоначалния замисъл, с който дойдох: ако има как, Дионисий да пожелае живота на философ. Той обаче надви с упорството си.

330

b Времето на първото ми пребиваване и престой в Сицилия завърши поради всичко това. После си заминах и пристигнах c

отново, когато Дионисий с какво ли не усърдия пращаше да ме повикат. За да не се получи да казвам страничното като главно, ще разкажа нещата, свързани с това заради какво [се върнах] и какво сторих, колко подобаващи и справедливи дела, след като първо ви посъветвам какво трябва да правите след случилото се досега. Аз твърдя следното:

Този, който съветва човек болен и водещ вреден за здравето живот, нали трябва първо да промени начина му на живот и ако той иска да следва съветите, да го убеждава вече и за останалото, а ако не иска, бих смятал за достоен човек и лекар този, който избягва съветването на такъв човек, а търпящия това положение - обратното, за страхлив и неизкусен човек. Същото е и с полиса, било ако господар в него е един човек, било ако са повече - ако някак държавната уредба върви по прав път и търси съвет за нещо полезно, а човек е разумен в това да съветва такива хора - добре, но от друга страна, ако те изцяло вървят извън пътя към правилната държавна уредба и съвсем не искат да следват дирите ѝ, а заявяват на съветника да остави държавната уредба на мира и да не я променя под страх от смъртно наказание, ако я помръдне, и го карат да ги съветва в угода на желанията и прищевките им по какъв начин винаги могат да се осъществят най-бързо и най-лесно, бих смятал този, който търпи такова съветване, за малодушен, а който не го търпи - за достоен човек. Понеже имам този възглед, всеки път, когато някой се съветва с мен за нещо най-важно за собствения му живот, например за спечелване на пари или за грижата за тялото или душата, стори ли ми се, че в ежедневието си живее по определен начин или че след като го посъветвам, би искал да се покорява в това, за което иска съвет, на драго сърце давам съвети и не се измъквам от задълженията си. Ако изобщо не се съветва с мен или е явно, че съвсем няма да следва съветите ми, не отивам неканен при такъв човек, за да го съветвам, нито за да го принуждавам, дори да е мой син. Бих наставлявал роб и дори бих го принудил, ако се противи, но мисля, че не е позволено от боговете баща или майка да бъдат принуждавани, освен ако поради болест не страдат от безумие. Ако живеят по някакъв установен начин, който се нрави на самите тях, а на мен - не, смятам за правилно това нито напразно да ставам омразен с наставления, нито ласкателно да им угаждам, като способствам изпълняване на желания, с които не бих искал да живея. Разумният човек трябва да живее със същия начин на мислене и за собствения си полис - да говори, ако му изглежда, че полисът не бива управляван добре, при по-

d

e

331

b

c

d

ложение че нито ще говори напразно, нито ще загине заради думите си, но да не употребява насилие срещу родината си за промяна на държавното устройство, когато не е възможно то да стане най-доброто без изгнания и убийства на хора, а без да предприема никакви действия, да се моли и за своето благо, и за това на полиса.

- e Така бих съветвал и вас, така заедно с Дион съветвах и Дионисий - на първо място всекидневно да живее така, че да може възможно най-много да владее самия себе си и да спечели верни приятели и съмишленици, за да не се случи с него същото като с баща му, който, макар че подчини много и големи, опустошени от варварите полиси, не можа, макар че той ги засели, да установи във всеки един вярно му полисно управление на довереници, нито на други чужди хора, нито на братята си, които сам отгледа, понеже бях по-млади, и главно които бе направил от частни лица управници и от бедняци - богати. Не бе способен да направи никого от тях съюзник във властта си, след като го спечели с убеждение, поучение, благоденствия и родствени връзки, а бе седем пъти по-неизкусен от Дарий, който, макар че се довери само на съюзници от кръга на мидийците и евнусите, а не на братя, нито на хора, отгледани от него, раздели [империята си] на седем части, всяка по-голяма от цяла Сицилия, има верни съюзници, които не нападаха нито него, нито едни други, и показва пример какъв трябва да бъде добрият законодател и цар, понеже, след като създаде закони, запази държавата на персите чак до днес. Освен това и атиняните, въпреки че те не заселиха много нападнати от варварите елински полиси, а ги завладяваха населявани, все пак запазиха държавата си в продължение на 70 години, понеже имаха приятели във всеки полис. А Дионисий, въпреки че събра цяла Сицилия в един полис и от мъдрост не се доверяваше на никого, едва остана жив, тъй като беше беден на приятели и верни хора. Няма никакъв по-значителен белег за порочност и добродетел от това човек да е лишен или не от такива хора. Тъй като наследството от баща му бе такова - от една страна, да е непричастен към образование, а от друга - към подходящите за него общувания, аз и Дион съветвахме Дионисий именно това - след като първо се постарее да спечели за себе си приятели, различни от тези, които са му едновременно роднини и връстници, и хора, съзвучни с добродетелта, а най-вече да спечели себе си за себе си, понеже удивително много се нуждае от това. Говорехме не така открито, тъй като не беше безопасно, а загатвахме и се сражавахме с речите, че така всеки мъж ще
- 332
- b
- c
- d

спаси самия себе си и онези, на които е водач, а ако не се отпрати по този път, ще постигне тъкмо обратното. Тръгне ли, както казваме, пък и направи ли себе си разумен и умерен човек, ако засели опразнените сицилийски градове и ги свърже със закони и държавни уредби, така че да са приятелски към самия него и едни към други срещу тези, които подкрепят варварите, не само би удвоил бащината си власт, а всъщност би я умножил многократно, понеже, след като станат тези неща, ще е лесно да покори картагенците много повече от покорството им по времето на Гелон, а не както сега е обратното - баща му се застави да плаща данък на варварите. Тези бяха нещата, които говорихме и го увещавахме ние, които според слуховите, плъзнали от много места, сме били заговорници срещу Дионисий. Понеже пред Дионисий надделяха именно тези слухове, те прогониха Дион, а нас хвърлиха в уплаха. Но за да приключим с много неща накратко - след като се завърна от Пелопонес и Атина, Дион поучи Дионисий с дела. След като на два пъти освободи и им върна полиса, сиракузците изпитаха към Дион същото, което и Дионисий, когато той се стремеше, като го възпита и отгледа като достоен за властта цар, да е съпричастен за целия му живот именно по този начин, но Дионисий се съюзи с тези, които го клеветяха и твърдяха, че Дион прави всичко, което правеше по това време, понеже крои заговор срещу тиранската му власт, та след като бъде омагьосан чрез образование и я повери на него, Дионисий да не се грижи за властта, а Дион да си я присвои и чрез измама да го отстрани. Тези слухове, приказвани сред сиракузците за втори път, надделяха, и то с твърде нелепа и грозна за виновниците за нея победа.

Тези, които ме приканваха към сегашните дела, трябва да чуят какво се е случило. Аз, атинянин, съмишленик на Дион, негов съюзник, пристигнах при тирана, за да постигна приятелство вместо война, а сражавайки се с клеветниците, бях победен. Макар че Дионисий с почести и пари ме убеждаваше да бъда на негова страна и да му стана свидетел и привърженик, че Дионовото прогонване е заслужено, сгрехи изцяло в това. По-късно на връщане в родината си, Дион взема със себе си от Атина двама братя, станали му приятели, не като последица на философията, а на беглата дружба на повечето приятели, която се стараят да спечелят чрез гостуване, посвещаване и свидетелство [на Елевзинските мистерии]. Тези двамата, помогнали му да се върне в родината приятели, му станаха довереници поради тези неща и поради помощта за завръщането му, а като

дойдоха в Сицилия, след като усетиха, че Дион е наклеветен пред освободените от него сицилийци като заговорник, целящ да стане тиран, не само предадоха съмишленика и госта си, но почти станаха извършители на убийството, тъй като с оръжие в ръце застанаха до убийците като техни помощници. Грозното и противно на боговете не отричам, нито казвам нещо, понеже и за мнозина други е грижа да пейт за тези неща, и за в бъдеще ще е, а това, което се говори за атиняните, че тези докарали позора на града, опровергавам, тъй като твърдя, че е атинянин и онзи, който не предаде Дион, макар че можеше да спечели пари и много други почести, защото му бе приятел не с приятелство на занаятчия, а заради съпричастието в достойно за свободен човек образование, единствено на което разумният човек трябва да се доверява повече, отколкото на сродството на души и тела, така че двамата убийци на Дион не са достойни за укор към града, тъй като не са хора, които когато и да е са били изтъкнати [в Атина].

Казвам всичко това заради съветите към Дионовите приятели и роднини. Освен това в действителност вече за трети път давам на вас, трети поред, същия съвет и казвам същите думи. Моята реч е нито Сицилия, нито друг полис да бъде поробван от хора за господари, а от закони, защото иначе не става по-добре нито за поробващите, нито за поробените, за тях самите, децата им и потомците на децата, но опитът за това е изцяло гибелен. Обикновено нищожни и недостойни за свободни хора душевни нрави се стремят да грабнат тези изгоди, без да знаят нищо добро и справедливо, достойно за богове и хора, спрямо бъдещето и настоящето. Първо се постарях да убедя Дион в това, сетне - Дионисий, а трети - сега вас. Следвайте съветите ми заради Зевс Спасител, комуто правя третото поред възлияние, след като погледнете към Дионисий и Дион. От тях този, който не ме слушаше, сега живее недостойно, а този, който ме слушаше, загина достойно, защото това да изтърпи каквото и да е в стремежа си към най-доброто за себе си и за полиса е изцяло правилно и красиво. Така е, понеже нито някой от нас е по природа безсмъртен, нито, ако това се случи на някого, той би станал блажен, както изглежда на множеството, защото неодушевените неща не притежават нищо лошо и добро, достойно за споменаване, а това го има всяка душа, независимо дали е заедно с тялото, или е отделена от него. Винаги трябва истински да вярваме на древните и свещени слова, които ни известяват, че душата е безсмъртна и получава наказания и търпи най-големите възмездия, щом се отдели от тялото. Затова

b

c

d

e

335

трябва да смятаме, че е по-малко зло да изтърпяваме, отколкото да извършваме големите грешки и неправди. Алчният и беден по душа човек не слуша тези неща, а ако ги чуе, то е с присмех, както си мисли, и отвсякъде безсрамно граби всичко, което поиска, като диво животно, за да си достави насищането с ядене, пиене или с робската и некрасива наслада, неправилно наричана афродитина, тъй като е сляп и не вижда с какво е свързано богопротивното дело на грабежите, колко голямо зло винаги съпровожда всяка неправда, която неизбежно влече със себе си от край до край нещастно и позорно пътуване на отиващия на земята и на върналия се от земята. Като казвах тези и други подобни неща, убеждавах Дион и бих имал най-голямо право да съм гневен срещу убийците му и по съвсем подобен начин и срещу Дионисий, защото и те, и той навредиха най-много на мен и, така да се каже, на всички останали хора: те - защото погубиха човека, желаещ да постъпва справедливо, а той - защото не пожела да постъпва справедливо по време на цялото си тиранство, макар че имаше най-голяма власт, с която, след като философия и власт наистина бъдат събрани ведно и това единство заблести сред всички хора, и елини, и варвари, щеше достатъчно ясно да покаже на всички истинното разбиране, че никога нито човек, нито полис не би могъл да стане блажен, ако не прекара живота си разумно в подчинение на справедливостта, или като я е придобил в самия себе си, или след като справедливо е възпитан и образован в нравите на угодни на боговете властници. На тези неща навреди Дионисий, а в сравнение с тях останалите ми вреди биха били малки. Убиецът на Дион, без да знае, стори същото като него. Тъй като аз ясно зная, доколкото е възможно човек да е сигурен за хора, че ако бе взел властта, Дион никога нямаше да се обърне към друг вид власт, а към това - след като изчисти и премахне робството от Сиракуза, първо щеше да установи в нея, своята родина, форма на власт, достойна за свободни хора, след това по всякакъв начин щеше да украси гражданите с подобаващите и най-добрите закони, а непосредствено след тези неща щеше да се стреми да стигне докрай - да засели цяла Сицилия и да я освободи от варварите, като едни прогонва, а други покорява по-лесно от Хиерон, бъдат ли пък извършени тези дела от човек справедлив, храбър, умерен и философ [щеше да се стреми] множеството да би имало същото мнение за добродетелта, което, ако бе убеден Дионисий, след като го има, така да се каже, у всички хора, щеше да е спасително. А сега, след като или някой демон, или някой престъпник се е натък-

b

c

d

e

336

b

нал на беззаконие, безбожие и най-важното - на дързостите на невежеството, вследствие на което всички злини са вкоренени у всички хора, израстват и после дават най-горчив плод за отгледалите ги, последното за втори път разруши и погуби всичко.

А сега нека избягваме лошите думи заради предзнаменованията за третия опит. Все пак съветвам вас, приятелите ми, да подражавате на Дион и в предаността към родината, и в умерения начин на живот, но да се опитате да изпълните неговите желания при по-добри знамения - ясно чухте от мен какви бяха те - този от вас, който не може да живее по дорийски според обичаите на предците, а следва начина на живот на Дионските убийци и на сицилийците, нито да каните, нито да смятате, че би направил някога нещо честно и почтено, а другите да свикват за заселване на цялата Сицилия и за установяване на равноправие и от самата Сицилия, и от цял Пелопонес и съвсем да не се боите от Атина, понеже и там има хора, които превъзхождат всички други по добродетел и мразят престъпленията на гостоубийците. Та ако тези неща биха станали по-късно, а ви притискат многото и всякакви ежедневно пораздащи се вражди на размирниците, всеки човек, на когото някакъв божествен случай дори за кратко е дал правилно мнение, трябва да знае, че няма край на злините за враговете, преди победилите да спрат да проявяват злопаметност в свади, прогонвания на хора и кланета и да се отдават на отмъщение към враговете, а като владеят самите себе си и създават общи закони, дадени на повече в угода на самите тях, отколкото на победените, ги принудят да спазват законите чрез два вида принуда - срам и страх. Страх - заради това, че показват, че са по-силни от тях по мощ, а срам пък - заради това, че явно са по-силни и по отношение на насладите и имат по-силна воля и способност да робуват на законите. Иначе няма как полис в междусобици някога да прекрати злините, а обикновено в полиси в такова вътрешно състояние вечно се пораздават размирици, вражди, омрази и вероломство. Винаги трябва победителите, щом пожелаят спасение, сами да поставят начело тези елини, за които научат, че са най-добри, на първо място мъже на възраст, които имат въщи деца и жени и възможно най-многобройни, добродетелни и именити предци и всички са спечелили достатъчен имот. За многоброен полис броят им [трябва] да е петдесет, те са достатъчно. Тъкмо тях трябва да пратят да повикат от къщи с възможно най-големи молби и почести, а след като ги повикат и се закълнат пред тях, да ги молят и увещават да създадат закони, да не отреждат повече ни-

то на победители, нито на победени, а равното, и това, което е добро за целия полис. След като бъдат създадени законите, всичко зависи тъкмо от това. Покажат ли победителите, че самите те се подчиняват на законите повече от победените, всичко ще се изпълни със спасение и благоденствие и ще се отърват от злините, ако пък не - да не каните за съюзници нито мен, нито друг при този, който не следва сегашните заръки. Те са родствени на онези, които и Дион, и аз се опитахме заедно да изпълним, понеже мислехме доброто на сиракузците. В действителност тези неща станаха по-късно, а първи по време бяха делата, които първия път заедно със самия Дионисий се опитахме да извършим за всеобщото благо. Някакъв божествен случай обаче, по-силен от хората, ги разпиля. А сега с добър участ и с помощта на някакъв божествен случай вие се опитайте по-благополучно да сторите същото.

С това нека бъдат завършени съветът и заръката ми, както и разказът за моето предишно идване при Дионисий, а след това който се интересува може да чуе колко подобаващо и правилно бе по-късното ми заминаване и пътуване. Времето на първото ми пребиваване в Сицилия свърши, както казах, преди да дам съвети на близките и съмишлениците на Дион, а след това, както можах, убедих Дионисий да ме пусне и след като бе сключен мир - понеже тогава в Сицилия имаше война - и той, и ние се споразумяхме. Дионисий твърдеше, че е пратил да повикат Дион и мен отново, след като е укрепил властта по-надеждно за самия себе си, и смяташе за редно Дион да мисли, че онова е било не изгнание, а преместване, и аз се съгласих да отида при тези условия. След като бе сключен мир, той започна да ме кани чрез пратеници. Искаше Дион да изчака една година, а смяташе за редно аз да пристигна на всяка цена. Дион заръчваше и ме молеше да отплавам, понеже и от Сицилия много пъти дохождаше вест, че Дионисий понастоящем отново удивително силно бил обзет от желание за философия. Поради това Дион усърдно ни умоляваше да не отказваме на поканата. Аз бях разбрал, че що се отнася до философията, с младежите стават много такива неща, но все пак тогава ми се стори по-безопасно само да кажа много здраве и на Дион, и на Дионисий и станах омразен и на двамата с отговора си, че съм бил стар и че нищо от това, което се върши сега, не било според споразуменията ни. Изглежда, че по-късно при Дионисий е отишъл Архит - понеже аз отплавах, като, преди да замина, сключих дружба по гостоприемство и приятелство с него, с тези в Тарент и с Дионисий. И в Сиракуза имаше други

хора, чули някои неща от Дион, и от тях пък - трети, които са били пълни с дочути неща относно философията ми. Те, изглежда, се опитвали да разговарят с Дионисий във връзка с тези неща, като че Дионисий е изслушал всичко, което аз размишлявах. А той иначе е и доста надарен по отношение на способността за учене, и е удивително честолобив. Та може би и му се нравеше казаното, и се срамуваше, понеже ставаше ясно, че не е чул нищо, докато пребивавах там. По тази причина едновременно и го обземаше желание да чуе по-ясно, и честолубието го тласкаше. А заради какво не чу нищо при предишното ми пребиваване, вече разказах. След като благополучно се върнах у дома и въпреки че ме канеше за втори път, отказвах, както казах току-що, струва ми се, че Дионисий съвсем е изпитал честолубие, да не би да изглежда на някого, че от презрение към природата и способността му и тъй като съм опознал от опит начина му на живот, от недоволство вече не искам да отида при него. Длъжен съм да казвам истината и да търпя, ако в действителност някой, след като чуе станалото, изпита презрение към моята философия, а помисли, че тиранът е разумен. Третия път Дионисий изпрати при мен триера за улесняване на пътуването ми. Прати и Архедем, един от учениците на Архит, когото смяташе, че ценя най-много от тези в Сицилия, и други познати ми сицилийци. Всичките ми известяваха едно и също - че Дионисий удивително много бил отдаден на философията. Той изпрати доста дълго писмо, тъй като знаеше как бях разположен към Дион и желанието на Дион за това да отплавам и да отида в Сиракуза. Началото на писмото бе нагледено спрямо всичко това и казваше следното: "Дионисий поздравява Платон" и след обичайните неща той не каза нищо друго преди: "Убедя ли те да дойдеш в Сицилия сега, на първо място ще ти се удаде случай с Дион да става така, както поискаш, а зная, че ще имаш умерени искания, и аз ще отстъпя. Ако пък не - нищо от работите, свързани с Дион, нито с останалите въпроси, нито със самия него, не ще става според желанието ти." Така каза тези неща, а останалите биха били дълги за казване и неуместни. От Архит и тези в Тарент често идваха други писма, които хвалеха философията на Дионисий и [казваха], че ако не пристигна сега, съвсем съм щял да разруша тяхното приятелство с Дионисий, породено чрез мен, което е много важно за държавните дела. След като по онова време ме канеха по този начин, като тези от Сицилия и Италия ме теглеха, а тези от Атина като че заедно с молбите грубовато ме бутаха, отново пристигна същата реч - че не трябва

да предам Дион, нито приятелите си по гостоприемство и съмишленици в Тарент. И у самия мен се прокрадваше надежда, че няма нищо удивително един млад и схватлив човек, като чува достойни неща, да обикне най-красивия живот и че трябва ясно да провера как стоят нещата и по никакъв начин да не я предавам, нито да стана виновника за наистина толкова голям позор, ако тези твърдения са верни. Тръгвам на път, покрил глава с това разсъждение, със страх от много неща и, явно, с неправилни догадки. А след като дойдох, наистина направих това - "третото [възлияние] - на спасителя", тъй като отново бях спасен благополучно и за това трябва да съм благодарен след бога на Дионисий, защото, макар и мнозина да искаха да ме погубят, той им попречи и отдаде известен дял от свързани-те с мен дела на срама.

След като пристигнах, смятах, че първо трябва да получа доказателство за това дали наистина Дионисий е запален от философията като от огън, или тези многобройни вести са достигнали Атина напразно. Има един начин да се изпитат тези неща, който не е неблагоприятен, а наистина е подходящ за тирани и особено за хора изпълнени с дочути знания. Още с пристигането си разбрах, че с Дионисий се е случило именно това. Трябва да се показва на такива хора какво е цялото това дело, през какви трудности минава и с какво усилие е свързано. Този, който чуе това, ако наистина е философ и понеже е божествен, е сроден с това занимание и достоен за него, върви напред по удивителен път и е нужно сега да се постарее да слуша и да не живее живота си по друг начин. След това, като накара себе си и водача си по този път да бъдат усърдни, не дава почивка, преди или да тури край на всичко, или да получи сила, така че да е способен да води самия себе си без човек, който да му сочи пътя. Тъкмо с тази нагласа на ума такъв човек живее, като с каквото и да се занимава, винаги наред с всичко се държи за философията и за този ежедневен начин на живот, който да го направи в най-голяма степен схватлив, паметлив и способен да разсъждава с трезва душа, а обратния на този живот винаги мрази. Тези, които не истински са философи, а са оцветени с мнения, както хората със загорели от слънцето тела, след като видят колко знания има, колко е голямо усилието и колко подобаващ за това занимание е порядъчният начин на живот, след като помислят, че за тях това е трудно и невъзможно, стават неспособни за усърдно занимание, а някои от тях убеждават себе си, че достатъчно са чули цялото и че вече нямат нужда от никакви занимания. Това изпитание е

340

b

c

d

e

341

несъмнено и най-сигурно спрямо хората, живеещи изнежени и неспособни на напрегнато усилие, така че никога да не винят показалия им път, а самите себе си, понеже са неспособни на усърдие във всичко нужно за това занимание.

Това именно казах тогава и на Дионисий. Нито аз изложих всичко, нито Дионисий искаше, понеже поради дотук от другите твърдеше за себе си, че знае много и най-важните неща и че това му е достатъчно. Чувам, че по-късно е написал съчинение за нещата, които чу тогава, и че го е съчинил като свое собствено учение, а не на онези, при които е учил. Нищо от него обаче не ми е известно. Зная и някои други, които са писали за същите тези неща, но които и да са, те дори не познават самите себе си. За всички, които са писали и ще пишат и които твърдят, че знаят нещата, в които съм усърден, било понеже са ги чули от мен, било от други, било като хора, които сами са ги открили, имам да кажа само толкова - според моето мнение по този въпрос е невъзможно те да разбират нещо. За същите тези неща няма нищо написано от мен, а и нека никога да няма, защото това по никакъв начин не може да бъде изречено както други знания, а то се поражда в душата от продължителното общуване, което кръжи край самото нещо, и от съжителството с него внезапно, както светлина, подпалена от лумнал огън, и вече храни само себе си. Все пак зная това, че тези неща биха били изречени най-добре, ако са казани или написани от мен, и че ако са написани зле, биха ме наскърбили твърде много. Ако виждах, че могат да бъдат изречени и написани достатъчно добре за множеството, какво по-красиво от това щях да съм извършил в този живот, отколкото да напиша нещо от голяма полза за хората и да направя началата на природата видими за всички? Аз обаче дори не смятам за нещо добро за хората изложението на тези неща да бъде изказвано, освен за малцина, които и сами са способни да ги открият с помощта на малко насочване, а иначе то съвсем несъразмерно би изпълнило едни с неправилно пренебрежение, а други - с високомерна и напразна надежда, че са научили някои възвишени тайни. Решен съм да говоря за това и още повече, защото навярно би станало по-ясно за какво говоря, ако то бъде изречено. Така е, защото има един истинен аргумент, противоположен на дръзналия да пише каквото и да е от тези неща. Често съм го изричал и преди, но изглежда, че трябва да бъде изказан и сега.

За всичко съществуващо има три неща, без които е невъзможно да се достига до знанието, четвъртото е самото [зна-

ние], а като пето трябва да се постави това, което е истински познаваемо и съществуващо. Първото е име, второто - словесно изразение [λογος], третото - образ, четвъртото - знание. Ако искаш да разбереш това, за което говоря сега, вземи [за пример] едно нещо и помисли за всичко по този начин. Кръг е нещо, което се назовава и чието име е същото това, което току-що произнесох. Второ е неговото словесно изразение, което се състои от имена и глаголи, защото това, при което разстоянието от крайните точки до средата навсякъде е равно, би било определение на онова, чието име е "заоблено", "овално" и "кръг". Трето е това, което бива рисувано и изтривано, издълбавано и унищожавано. Самият кръг, с който са свързани всички тези неща, обаче не търпи нищо такова, понеже е нещо различно от тях. Четвъртото е знанието, умът и правилното мислене за тези неща, а всички те трябва да се схванат като едно нещо, тъй като са не в звуци, нито в телесни фигури, а в души. Поради това е ясно, че четвъртото е нещо различно и от природата на самия кръг, и от преди изброените три неща. От тях най-близо по сродство и подобие с петото е умът, а останалите степени са по-отдалечени. Същото е [в сила] и за правата и овална фигура и тяло, и за благото, красивото и справедливото, и за всяко построено и възникнало по природа тяло, огън, вода и всички подобни неща, и за всяко животно и нрав на душите, и що се отнася до всички действия и състояния, защото, ако човек не схване никак тези четири степени, той по никакъв начин никога не ще бъде причастен към завършеното знание за петото. Освен това тези неща се стремят не по-малко към това да правят ясно какво-то [τὸ τοῖον] на всяко нещо, отколкото що-то [τὸ ὅν] заради безсилието на словата, поради което никой разумен човек не ще дръзне да вложи в него това, което е мислил, и то в неподвижността, която е качество на буквите. Отново по този въпрос трябва да се разбере следното. Всеки кръг от тези, които се чертаят при заниманията или които се вдълбават, е пълен с противоположното на петото, защото докосва правото навсякъде, а самият кръг, твърдим, не съдържа в себе си нито много, нито малко от противоположната природа. Твърдим, че името на никое от тези неща не е здраво закрепено и че нищо не пречи нещата, които сега се наричат обли, да имат името прави, а правите - обли, и че така названията ще са не по-малко устойчиви за промените ги и изричащите противоположното име. В действителност същото разсъждение е [в сила] и за словесното изразение - щом то се състои от имена и глаголи, то не е достатъчно сигурно ус-

b

c

d

e

343

b

342

тановено. За всяко от четирите неща пък има безчислени аргументи, че е неясно. Най-важният обаче, който казахме малко по-преди, е че щом от две неща, от съществуващото и от това какво е, душата се стреми да знае не какво е, а що е и всяко от четирите и на думи, и на дело показва на душата това, което не бива търсено, и щом винаги показва това, за което се говори и което се посочва като лесно за изобличаване от сетивата, то, така да се каже, изпълва всекиго с пълна безпътница и неяснота. В тези неща, при които заради лош начин на живот не сме свикнали да търсим истината, а е достатъчно показаното изобличаване, не се правим едни други за смях - питаните от питащите, които са способни да разделят и опровергават четирите, а в нещата, при които се принуждаваме да отговаряме за петото и да го обясняваме, този от способните да опровергават, който иска това, надделява и кара обясняващия в определения, букви или отговори да изглежда на повечето слушатели, че не знае нищо от нещата, за които се захване да пише или говори. А те понякога не разбират, че бива изобличена не душата на писалия или говорилия, а природата на всяка от четирите степени, която е негодна по естеството си. Развеждането през всички тях, като преминава нагоре и надолу към всяка една, мъчно поражда знание за доброто по природа у добрия по природа. Ако пък се роди лош, каквото по природа е състоянието на душата на повечето хора спрямо ученето и така наречените нрави, а в друго е развалена, дори Линкей не би накарал такива хора да прогледнат. С една дума, нито схватливост, нито памет биха накарали несродния с предмета [да прогледне] - защото по начало той не се явява в чужди му състояния. Така че нито тези, които не са годни и сродни с всички справедливи неща и с всички останали, които са красиви, а едни са едновременно и схватливи, и паметливи за едно, други - за друго, нито пък тези, които са сродни, а несхватливи и непаметливи, никои от тях никога не могат да научат до границата на възможното истината нито за доброто, нито за лошото. Казвам това, защото е необходимо тези неща да се научават едновременно - и лъжата, и истината на цялата същност, с всички видове занимание и в продължение на дълго време, както казах в началото. Когато всички те, имена и словесни изражения, образи и усещания, биват търкани едно о друго и биват изобличавани с благосклонни опровержения и лишени от зложелателство въпроси и отговори и когато човек се напруга до границата на човешките способности, мъчно просветва ум и разум за всяко едно. Затова именно всеки сериозен човек е далеч от това, като

напише за сериозните неща, да ги подхвърли публично на враждебност и безизходица. С една дума, заради всичко това, щом човек види нечий каквито и да е писания - било в закони на законодател, било в някакви други [слова], трябва да разбира, че за него тези неща не са най-сериозните, ако той наистина е сериозен, а че те лежат някъде в най-красивото място у него. Ако пък е вложил в букви нещата, към които е насочено същинското усърдие на ума му, то "наистина" не богове, а смъртни "са погубили после ума му".

Който последва този разказ и това отклонение, ще узнае със сигурност, било че Дионисий е написал нещо за висшите първоначала на природата, било някой по-значителен, било по-незначителен човек, че според моето учение той не е нито чул, нито научил нещо вярно от това, за което е писал, защото в равна мяра и щеше да изпитва уважение към него, и нямаше да дръзне да го изложи на неуместност и неприличие. Така той не го е записал за подсеждане, тъй като не е страшно да не би някой да забрави това, щом веднъж го обхване с душата си, защото то се изразява с най-малко думи от всичко, а щом го е записал, направил го е заради срамно честолюбие, било понеже го излага като нещо свое, било като причастен на образование, за което не беше достоен, тъй като обичаше само доброто име на тази причастност. Дали това се е получило от единствения разговор с Дионисий - навярно би могло, а как е станало "нека Зевс знае", казва Тиванецът, понеже, както казах, му обясних само веднъж и после - никога вече. Този, който иска да открие как се е случило свързаното с тези неща, трябва след това да обмисли по каква причина втория и третия път не обяснявах многократно - дали, след като е чул само веднъж, Дионисий мисли, че заради това е знаещ и знае достатъчно, било защото сам го е открил, било защото го е научил преди това от други, или мисли, че казаното е лошо, или на трето място - че не е по неговите сили, а на превъзхождащ го човек, и че наистина не би могъл да живее с грижа за мисълта и добродетелите. Ако мисли, че е лошо, ще трябва да се сражава с много свидетели, които твърдят обратното и които биха били много по-справедливи съдници за тези неща. Ако пък мисли, че ги е открил или научил, а те са достойни за образование на свободен човек, как, без да е странен човек, щеше така лесно да постъпи непочтително с водача в тези неща и наставника си? Аз бих казал как постъпи непочтително.

След като мина не много време, през което той позволяваше Дион да притежава своите имоти и да получава доходи от

d тях, и тогава вече не позволяваше неговите управители да прашат пратеници в Пелопонес, като че съвсем бе забравил за писмото си. [Смяташе,] че те принадлежат не на Дион, а на неговия син, който му беше племенник и по закон управляваше имотите. Това бе направено по онова време, а тъй като се случиха тези неща, аз ясно бях видял желанието на Дионисий за философия и, щя не ща, имаше защо да негодувам. По онова време вече бе лято и корабите отплаваха. Смятах, че не трябва да се гневя повече на Дионисий, отколкото на самия себе си и на накаралите ме да отида за трети път в протока край Сцила

e "за да измеря още и гибелна Харибда",
а че трябва да кажа на Дионисий, че за мен е невъзможно да остана, след като Дион бе поруган по този начин. Той ме увещаваще и молеше да остана, тъй като мислеше, че не е добре за него аз възможно най-бързо лично да отида като вестител на тези неща, но понеже не можеше да ме убеди, каза, че ще уреди връщането ми [в къщи]. Аз обмислях да плавам, като се кача на готов за път кораб, тъй като бях разгневен и смятах, че трябва да понеса каквото и да е, ако ми бъде попречено, след като, откъдето и да погледне човек, аз не вършех, а търпях неправда. Той, понеже виждаше, че не искам да остана, измисля следния план за това да изоставя тогавашното си отплаване. След като дойде на следващия ден, ми каза увещателна реч. "Нека Дион и неговите имоти да престанат да бъдат пречка и да не спорим повече за тях, понеже аз заради теб, рече, ще постъпя с него така. Смятам за справедливо той, след като вземе своето имущество, да живее в Пелопонес, но не като изгнаник, а така че да му е позволено да отпътува и дотук, когато той, аз и вие, неговите приятели, общо решим така. Смятам за справедливо ти, твоите близки и тези на Дион тук да станете поръчителни за това, че тези неща стават, без той да заговорничи срещу мен, а нека той пък да предостави гаранция на вас. Имуществото, което вземе, нека бъде оставено у които хора искате вие в Пелопонес и в Атина, а Дион да получава доходи, но да няма право да го изиска без ваше съгласие. Нямам му много вяра, че ако той се разпорежда с това имущество, това става справедливо спрямо мен, понеже това ще са не малко пари, а вярвам повече на теб и твоите близки. Виж дали си съгласен с това и останни през тази година при такива условия, а когато времето стане подходящо, си замини с това имущество и съм сигурен, че Дион ще ти бъде много благодарен, ако стоиш това заради него." След като изслушах тази реч, бях недо-

346

b

c

d

волен, но все пак му казах, че след като обмисля, ще му кажа решението си на другия ден. Тогава се споразумяхме по този начин. След като останах насаме, после доста обезпокоен започнах да обмислям положението. Главно следното разсъждение водеше решенията ми: Хайде, ако Дионисий мисли да не направи нищо от нещата, които говори, и след като си замина, напише убедително писмо на Дион и кара мнозина от неговите приближени да му пишат това, което сега казва на мен, като че той е имал желание, но аз не съм поискал да направя каквото ме подканяше, а изцяло съм пренебрегнал неговите интереси, и ако на всичкото отгоре не поиска да ме отпрати, като не дава нареждане на никой от собствениците на кораби, а лесно даде на всички да разберат, че отплавам без негово съгласие, дали някой ще поиска да ме кара като пътник, ако бягам от дома на Дионисий? Освен останалите злини живеях и в градината на Дионисий край къщата му, откъдето дори вратарят нямаше да иска да ме пусне, ако не бъде пратено нареждане от Дионисий. "Остана ли пък през тази година, ще мога да пиша на Дион тези неща, в какво положение съм и как съм, ако Дионисий направи нещо от това, което казва, ще съм постъпил не съвсем като за присмех, понеже ако някой го оценява правилно, имението на Дион навярно струва не по-малко от 100 таланта, а ако това, което сега малко по малко става ясно, се получи каквото е вероятно да стане, няма какво да направя, а все пак по същия начин е неизбежно да понасям мъки още година и да се опитвам с дела да разобличавам интригите на Дионисий." Това бе решението ми - на следващия ден казах на Дионисий, че "съм решил да остана: смятам за справедливо да не ме смяташ за господар на Дион, а заедно с мен да му пратиш писмо, известяващо сегашното решение и да го попиташ дали то му се нрави и ако не, а иска и смята за справедливо нещо друго, и него да съобщи с писмо възможно най-бързо, а ти да не предприемаш нищо враждебно към него." Това бе казано, това се споразумяхме, почти както беше казано току-що. След това корабите отплаваха и вече бе невъзможно да пътувам по море и точно тогава Дионисий ми спомена, че едната половина от имота трябвало да принадлежи на Дион, а другата - на сина му. Каза, че ще го разпродаде и след като бъде продаден, ще ми даде половината пари да му ги занеса, а другата половина ще остави за сина му, понеже така е най-справедливо. Съвсем поразен от казаното, мислех, че вече е нелепо да казвам каквото и да е, но все пак казах, че трябва ние да изчакаме писмото на Дион и в отговор да му известим същите тези

e

347

b

c

d

e

неща. Веднага след това без никакви задръжки той започна да разпродава цялото имущество на Дион както и на когото си щеше, а пред мен изобщо не обелваше дума за това и по същия начин и аз вече не разговарях с него за работите на Дион, тъй като вече не мислех, че мога да направя нещо повече.

- 348 До тези събития по този начин се бях притекъл на помощ на философия и приятели, а след това аз и Дионисий живеехме, като аз гледах навън, както птица копнееща да отлети отнякъде, а той кроеше планове по какъв начин да ме спласи, след като не даде нищо от имуществото на Дион. Все пак пред цяла Сицилия казахме, че сме приятели. Дионисий се опита да намалява заплатите на по-старите наемници противно на обичаите на баща си, а разгневени войниците се събраха вкупом и казаха, че няма да се подчиняват. Той пък се опита да приложи сила, като заключи вратите на акропола, но те веднага се втурнаха към крепостните стени, след като изкресяха някакъв варварски боен пеан. Понеже се уплаши от това, Дионисий отстъпи във всичко и дори още повече на насъбралите се пелтасти. Скоро се разпространи слух, че за всичко това бил виновен Хераклид. Тъй като чу това, Хераклид се скри надалеч, а Дионисий се стараеше да го хване, но понеже не успяваше, след като прати да повикат Теодот в градината - а аз тогава случайно се разхождах там, - останалото от разговора им нито знаех, нито чувах, но това, което Теодот каза пред мен на Дионисий, знаех и помня. "Платоне - рече - убеждавам Дионисий в това - ако аз успея да докарам тук Хераклид, за да разговаряме за сегашните обвинения срещу него, реши ли Дионисий, че той не трябва да живее в Сицилия, смятам за справедливо да отплава за Пелопонес с жената и сина си, да живее там, без да вреди на Дионисий, и да получава доходи от своето имущество. И преди пращаме да го повикат, ще пратя и сега, та дано поради предишната или следващата покана ме послуша, но смятам за справедливо и моля Дионисий, ако някой било в полето, било тук [в града] срещне Хераклид, да не му се случва никаква друга злина, а да отиде в изгнание, докато Дионисий реши нещо друго. Съгласен ли си - рече - с това?", като се обърна към Дионисий. "Съгласен съм, появи ли се той в дома ти, да не изтърпи никаква злина противно на думата ми." На следващия ден вечерта Еврибий и Теодот бързешком дойдоха при мен необикновено смутени и Теодот казва: "Платоне - рече - присъстваше ли вчера на това, което Дионисий обещаваше пред мен и теб?" "Не ще и дума" - казах. "Сега - рече той - наоколо сноват пелтасти, които търсят да заловят Хераклид,
- 349

а има опасност той да е някъде тук, но ти възможно най-бързо ни последвай при Дионисий." Тръгнахме и влязохме при него. Те двамата стояха и мълчаливо плачеха, а аз казах: "Тези тук са изплашени да не би ти да постъпиш враждебно с Хераклид въпреки вчерашното споразумение и според мен ти явно си се отвърнал от думите си." След като чу това, лицето му пламна и смени всякакви цветове, каквито може да добие човек поради гняв, а Теодот се хвърли на земята и като го хвана за ръката, заплака и го замоли да не прави нищо такова, а аз го повдигнах и одобрително казах: "Бъди смел, Теодоте, защото Дионисий не ще дръзне да стори каквото и да е противно на вчерашното споразумение." Той ме погледна и съвсем по тирански каза: "На теб не съм обещавал нито малко, нито много." "Кълна се в боговете - казах - именно ти обеща това, което сега този те моли да не правиш." След като казах това, се обърнах и излязох навън. После Дионисий направи хайка за Хераклид, а Теодот чрез пратеници го увещавахе да бяга. Той изпрати Тизий с пелтасти и им нареди да го преследват, а както се говореше, след като избягал малко преди нощта, Хераклид е тръгнал към земите, подвластни на картагенците.

След това Дионисий реши, че отдавнашният му замисъл да не върне имуществото на Дион би могъл да намери убедителен предлог за вражда към мен и първо ме отправя от акропола, след като си намери предлог, че трябвало жените да принесат някакво десетдневно жертвоприношение в градината, в която живеях, и нареждаше през това време да изчакам вън при Архедем. Докато бях там, Теодот прати да ме поканят и силно негодуваше и укоряваше Дионисий за стореното тогава, а той, понеже чу, че съм отишъл при Теодот, и смяташе това за още един предлог за вражда с мен, сроден с предишния, като прати някого, ме попита дали наистина съм бил с Теодот по негова покана. "Разбира се" - казах аз. Той пък рече: "Дионисий нареди да ти кажа, че съвсем не постъпваш добре, като винаги цениш Дион и приятелите на Дион повече, отколкото него." Това бе казано и той вече не прати да ме поканят в двореца му отново, понеже вече открито бях приятел на Теодот и Хераклид, а негов враг и той мислеше, че не гледам с добро око на това, че имуществото на Дион се пропиляваше докрай. След това живеях вън от акропола сред наемниците, а при мен идваха и други, и тези моряци, които бяха от Атина, мои съграждани, и ми известяваха, че съм бил наклеветен сред пелтастите и някои ме заплашвали, че ако ме хванат, ще ме убият. Измислям следното спасение. Пращам писмо на Архит и останалите

b си приятели в Тарент и им казвам в какво положение съм, а те, след като си намират някакъв предлог за пратеничество от името на полиса, пращат триаконтора и Ламиск, един от тях, който, след като дойде, започна да моли Дионисий за мен, като казваше, че съм искал да си отида и Дионисий да не постъпва другояче. Той се съгласи и ме отпрати, след като ми даде пътни пари, а от парите на Дион нито аз изисквах нещо, нито пък някой върна.

c След като отидох в Пелопонес, в Олимпия, и сварих Дион като зрител на Олимпийските игри, му разказах за случилото се, а той, като призова Зевс за свидетел, веднага започна да заръчва на мен и на моите роднини и приятели да се готвим да си отмъстим на Дионисий, ние - заради измамата срещу госта, понеже така казваше и мислеше Дион, а той - заради несправедливото си прогонване и изгнание. След като го чух, поисках да свиква приятелите ми, ако искат, а "мен - казах - ти заедно с останалите насила по някакъв начин ме направи сътрапезник и участник в свещените обреди с Дионисий, който навярно, тъй като мнозина ме клеветяха, смяташе, че заедно с теб заговорнича срещу него и тиранската власт, и все пак не ме уби, а се посвени от това. Аз вече почти не съм на възраст за съюзничество във война с никого и ако в нужда от приятелство искате да сторите нещо добро, ще дойда като ваш помощник, а докато искате злини, викайте други хора." Казах това, тъй като бях намразил странството и несполуките из Сицилия, а те, понеже не се вслушваха и покоряваха на моите помирения, сами на себе си станаха виновни за досега случилите се злини, от които, ако Дионисий бе върнал на Дион имуществото му или съвсем се бе помирил с него, никога нищо нямаше да се случи, поне доколкото имат дял човешките дела, тъй като лесно щях да обуздам Дион и в искането, и в моженето, а сега, понеже се нападнаха един друг, изпълниха всичко със злини. Впрочем все пак Дион имаше същото желание, каквото бих твърдял, че трябва да имам и аз, и всеки друг, който е умерен, и за собствената си власт, приятели и своя полис би имал разбиране, като бъде на власт и заема почтени длъжности, да бъде благодетел в най-важното сред най-важното. А това не е възможно, направи ли някой себе си, съмишлениците си и полиса богати, след като заговорничи и събере съзаклятници, сам е беден и не е господар на себе си, а е победен от малодушии пред насладите и сетне, след като убие собствениците на имоти, обявявайки ги за врагове, разграби богатствата им и подбужда и съучастниците, и съмишлениците си, за да не

d

e

351

b

му натяква никой, че е бедняк. По същия начин е и с полиса, ако някой бива почитан като благодетел от него, понеже постъпва така и разделя сред бедните имуществото на богатите с решения на народното събрание или, понеже стои начело на голям полис, който владее и много на брой по-малки полиси, несправедливо разделя богатството им сред своите съграждани. Така нито Дион, нито някой друг охотно ще тръгне към власт, пагубна завинаги и за него, и за рода му, а към държавно устройство и създаване на най-справедливите и добри закони, което става без ни най-малко убийства и изгнания. Именно тези неща правеше Дион, тъй като предпочете да изтърпи противни на боговете дела пред това да ги извърши, опасяваше се да не пострада, но все пак, въпреки че постигна пълна победа над враговете си, претърпя несполука и това не бе нищо необикновено. За противни на боговете дела един благодетелен човек, и то умен и умерен, като цяло никога не би излъгал в душата си, но може би не е удивително, ако изтърпи нещастieto на добър кормчия, от когото бъдещата буря съвсем не би останала скрита, но необикновената и необичайната сила на вихрите остане непредвидена и поради това непреодолимо потопи кораба. Същото това провали и Дион, защото злината на тези, които го погубиха, съвсем не остана скрита за него, но остана скрито колко много невежество и други видове порочност и ненаситност имаха и заради това той лежи повален, потопил Сицилия в неизмерима скръб.

Нещата, които ви съветвам след казаното сега, почти са казани и нека това е достатъчно, но реших, че заради нелепостта и безсмислието на станалото е необходимо да кажа заради какво се заех с второто пътуване до Сицилия. Ако казаното сега се е явило на някого като разумно и ако някой реши, че то съдържа достатъчно основания спрямо случилото се, то казаното би било умерено и достатъчно за мен.

Превод от старогръцки: **СТОЯН ТЕРЗИЙСКИ,**
Редакция: **ДОРОТЕЯ ТАБАКОВА**